

Životní prostředí 60
(Vliv investic na ŽP - K143ZP60)

9. přednáška

Ekonomika životního prostředí

Osnova 9. přednášky

1. Úvod do ekonomiky životního prostředí
2. Nástroje politiky životního prostředí
3. Fondy EU (2007 – 2013)

1. Úvod do ekonomiky životního prostředí

- V počátcích rozvoje společnosti existovala většina přírodních statků v dostatečném množství (s ohledem na počet obyvatel, objem výroby a spotřeby).
- Postupně se stále více statků volných stávalo statky omezenými a bylo třeba s nimi určitým způsobem hospodařit.
- Problematika přírodních statků se stává předmětem zájmu ekonomie.
- Nastává jak konkurence mezi funkcemi statků (alternativní použití půdy pro zemědělské účely, výstavbu či ukládání odpadu; zachování čistého ovzduší si konkuruje s vypouštěním průmyslových zplodin), tak konkurence v rámci těchto funkcí (využití samočisticích schopností toku pro vypouštění různých odpadních látek).

Veřejné statky

- U veřejných statků (public goods) je prakticky nemožné uplatnění cenového mechanismu; mají zvláštní vlastnosti:
 1. **nezmenšitelnost** – spotřeba daného statku jedním člověkem nesnižuje množství, které mají k dispozici ostatní;
 2. **nerivalita** – spotřeba kolektivního statku jedincem nemá dopady na spotřebu jiného jedince, neomezuje jeho spotřebu;
 3. **nedělitelnost** a neomezená kapacita – opakované využívání nevede ke snížení kvality;
 4. **nevylučitelnost** – není prakticky možné využívání statku některým subjektům zakázat; za určitých podmínek je vyloučení možné za cenu neúměrně vysokých nákladů.
- Poskytování veřejného statku spadá do problematiky společenského (kolektivního) výběru a chování „černého pasažéra“.

Veřejné statky

- U veřejných statků je omezena možnost vymezení dispozičních (vlastnických) práv tak, aby nedocházelo k jejich ohrožení nadměrným využíváním a tím k ohrožení dalších prvků životního prostředí.
- Díky volnému využívání některých složek životního prostředí dochází mezi ekonomickými subjekty ke specifickému ekonomickému vztahu – **externalitám**.
- Externality představují takový vztah mezi dvěma a více ekonomickými subjekty, kdy jeden subjekt svou výrobní či spotřební činností ovlivňuje určitým způsobem výrobu či spotřebu (výrobní či spotřební funkci) jiného či jiných subjektů.
- Jde o vedlejší, nezamýšlený efekt dané činnosti, o jednosměrný a neekvivalentní vztah neprocházející trhem.

Externality

- V rámci externalit lze podle toho, jaká funkce je jimi ovlivněna rozlišit:
 - a) **externality spotřeby** (ovlivnění spotřeby daného subjektu spotřebou nebo produkcí jiných subjektů;
 - b) **externality produkce** (ovlivnění produkce daného subjektu spotřebou nebo produkcí jiných subjektů.

- Jiný přístup spočívá v rozlišení externalit podle hodnocení charakteru dané vazby:
 - a) **pozitivní** – přínosy externalit;
 - b) **negativní** – externí ekonomické škody ze znehodnocování životního prostředí.

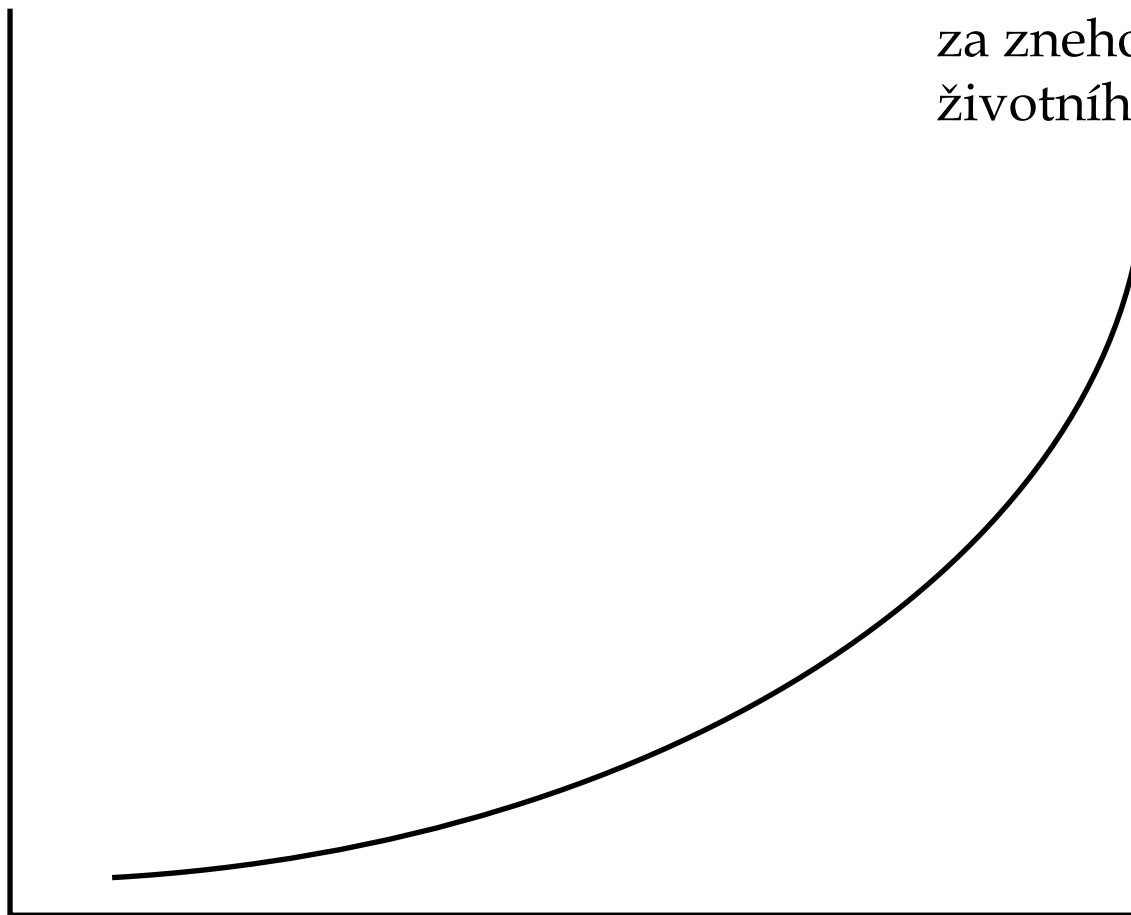
Příklady externalit

- I. **pozitivní externalita spotřeby** – pozitivní vjem z poslechu susedova rádia 😊;
 - II. **negativní externalita spotřeby** – jste rušení hlasitou hudbou, kterou sused poslouchá ☹;
 - III. **pozitivní externalita produkce** – rejdařská firma postaví maják, který slouží k orientaci i cizím lodím a turistům 😊;
 - IV. **negativní externality produkce** – hektarové výnosy a zisk zemědělského podniku jsou sníženy v důsledku znečištění ovzduší určitým závodem ☹.
- Záporné externality v oblasti životního prostředí lze řešit (regulovat jejich objem) pomocí vynakládání tzv. nákladů na zamezení.

Ekonomické aspekty znehodnocení životního prostředí (ŽP)

- Ekonomická škoda za znehodnocování životního prostředí představuje negativní ekonomické efekty působené různými ekonomickými subjekty (domácnostem, firmám, státu).
- Výše škody je přímo závislá na stupni znehodnocování životního prostředí – čím vyšší znehodnocení, tím vyšší ekonomická škoda.
- Tato škoda představuje ztráty spojené se snížením hektarových výnosů ve znečišťovaných územích, ztráty z nižší produktivity pracovníků v hlučném prostředí, nižší kvalita bydlení v oblastech se zhoršeným životním prostředím.
- Dále sem patří náklady vynakládané různými ekonomickými subjekty na dodatečné odstranění nebo zmírnění negativních důsledků znehodnocování životního prostředí (zvýšené náklady na léčbu obyvatel, náklady na likvidaci ekologických havárií).

Výše
škody

Ekonomická škoda
za znehodnocování
životního prostředí

Stupeň znehodnocování
životního prostředí

Ekonomické aspekty znehodnocení životního prostředí (ŽP)

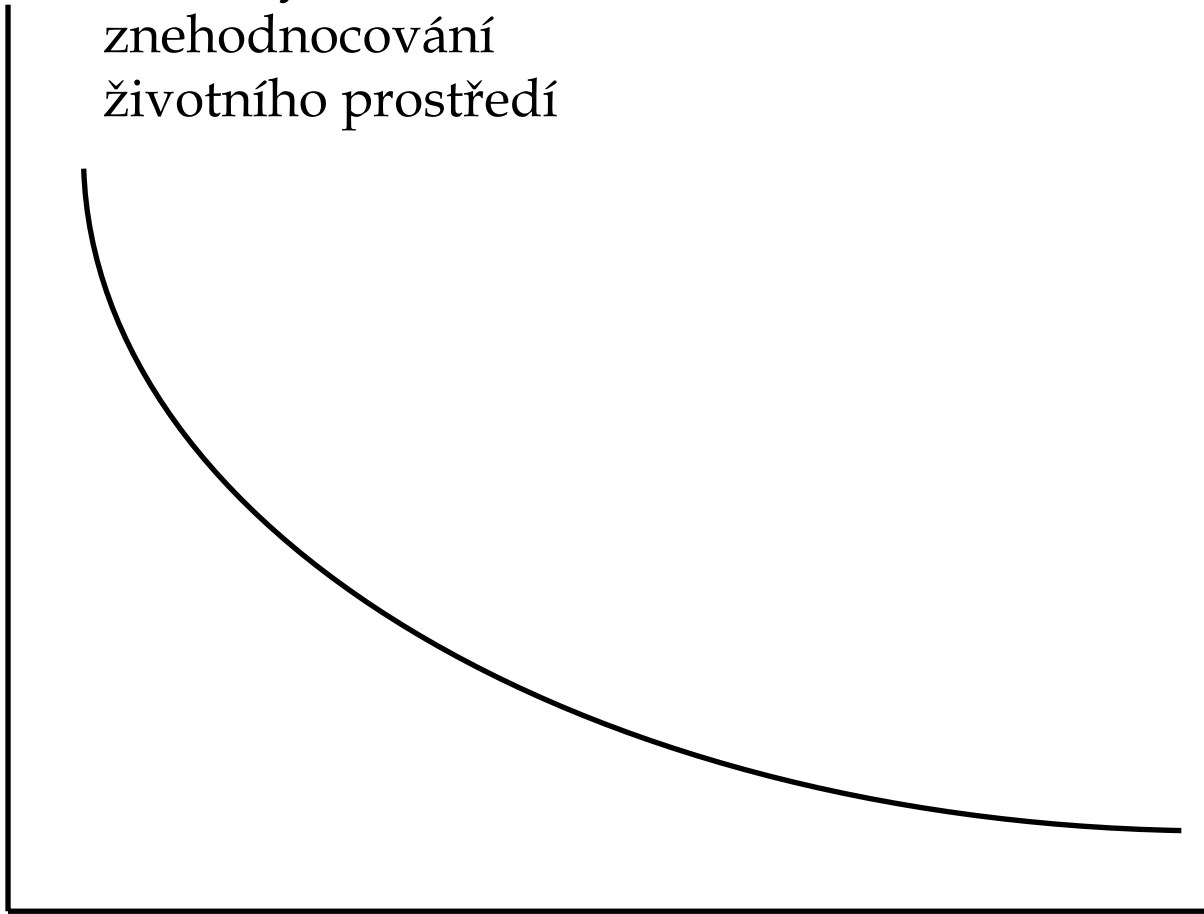
- Jinou kategorií reprezentují náklady, které vedou ke zmírnění negativních důsledků, avšak příčiny vlastního znehodnocování neodstraňují (preventivní lékařská péče, ochranné prostředky).
- Uvedené ztráty nejsou obsaženy v tradičních ekonomických veličinách zachycujících produkci a spotřebu na mikroekonomické i makroekonomické úrovni.
- Na mikroekonomické úrovni je třeba rozlišit:
 - a) škody, které svým negativním vlivem působí daný ekonomický subjekt sám sobě;
 - b) škody působené jiným ekonomickým subjektům (snížení estetické kvality rekreačního území, škody na zemědělské a lesní produkci).

Náklady na ochranu životního prostředí

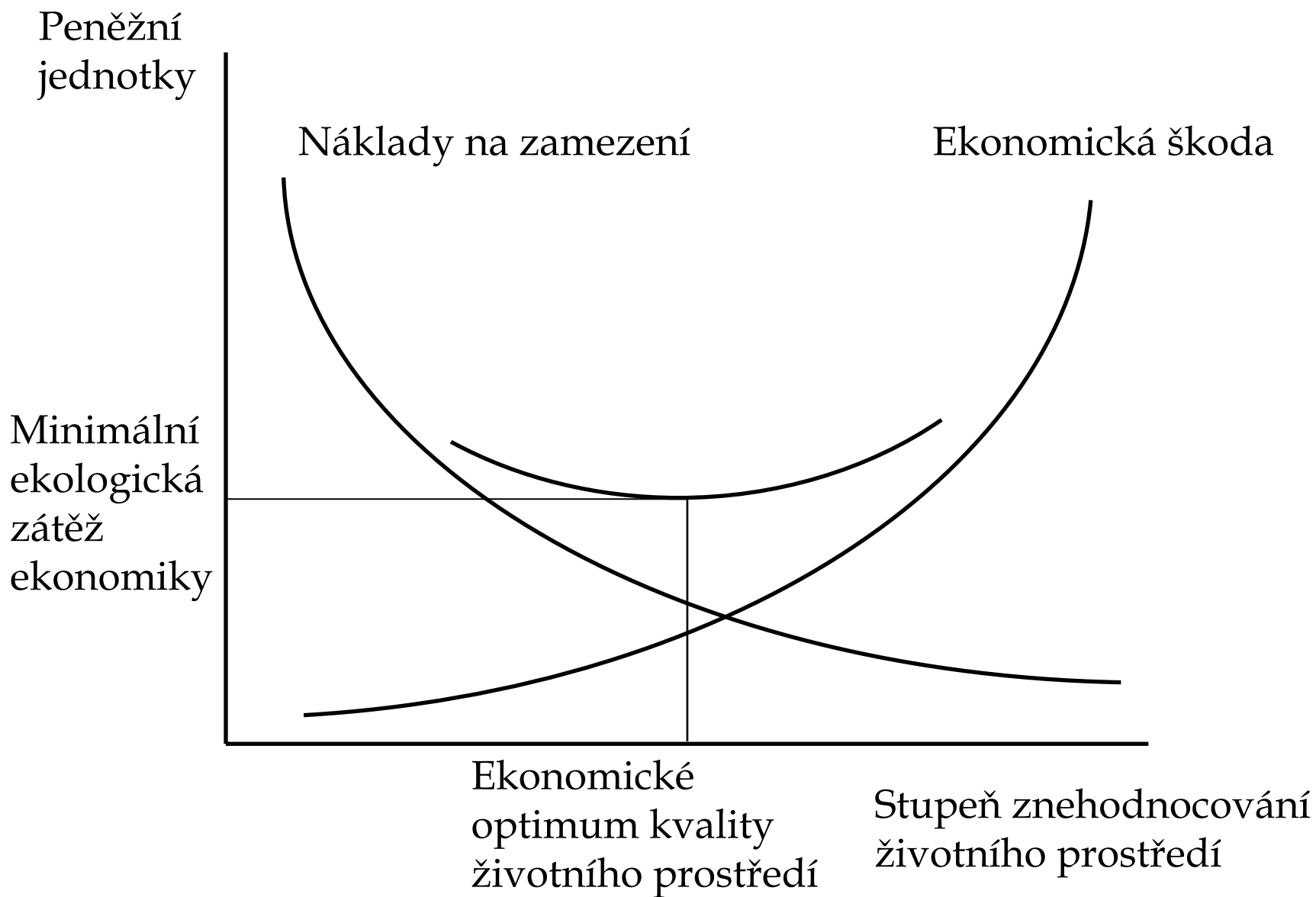
- Oproti ekonomickým škodám figurují náklady na zamezení znehodnocování životního prostředí.
- Jsou vynakládány různými subjekty na odstranění nebo zmírnění samotných příčin znehodnocování životního prostředí (náklady na odsiřovací zařízení, zavedení lepší technologie pro redukci emisí, čištění odpadních vod).
- Čím více těchto nákladů je vynaloženo, tím nižší je stupeň znehodnocení „žp“ a naopak.

Peněžní
jednotky

Náklady na zamezení
znehodnocování
životního prostředí

Stupeň znehodnocování
životního prostředí

2. Nástroje politiky životního prostředí

a) Administrativní (direktivní) nástroje

Představují určitou formu direktivního příkazu, například:

- limity na emise škodlivin vypouštěných do ovzduší z daného zdroje znečištění;
- limity na obsah škodlivin v jednotce vypouštěných odpadních plynů či vody (limity na obsah škodlivin ve výfukových plynech automobilů, limitní obsahy látek ve vypouštěných odpadních vodách a podobně);
- obecně platné či adresné nařízení autority ke změně technologie (příkazy a zákazy).

Těmito nástroji jsou vedle limitních hodnot ze zákonů, vyhlášek a nařízení například procedury EIA, SEA nebo IPPC.

Nástroje politiky šetrné k životnímu prostředí

b) Ekonomické nástroje

- I. Nástroje typu zahrnutí externě působených škod (negativní stimulace):
 - náhrady škod ze znehodnocování „ŽP“;
 - daně „ekologického“ charakteru (jejich užití není vázáno na ochranu „ŽP“);
 - poplatky za znečišťování „ŽP“ (platby do fondů „ŽP“);
 - pokuty, tj. platby za nedodržení stanovených povinností v oblasti ochrany „ŽP“ (nedodržení limitů, nedodržení smlouvy o snížení emisí).

Poplatky za znečišťování ovzduší

(Příloha č. 1 k zákonu č 86/2002 Sb.)

Sazby poplatků za znečišťující látky produkované zvláště velkými, velkými a středními stacionárními zdroji se stanovují takto:

Znečišťující látka	Sazba (Kč/t)
Tuhé znečišťující látky	3 000
Oxid siřičitý	1 000
Oxidy dusíku	800
Těkavé organické látky	2 000
Těžké kovy a jejich sloučeniny	20 000
Oxid uhelnatý	600
Polycyklické aromatické uhlovodíky	20 000

Nástroje politiky šetrné k životnímu prostředí

- II. Nástroje typu různých forem příspěvku (zvýhodnění) k nákladům na zamezení (pozitivní stimulační):
- poskytnutí investičních dotací či subvencí z veřejných zdrojů financování;
 - poskytnutí výhodných úvěrů a jejich garance;
 - poskytnutí slev z plateb (daní, poplatků) při realizaci opatření na ochranu „ŽP“;
 - poskytnutí platby ze strany jiného znečišťovatele (zavedení systému obchodovatelných práv na znečištění – „povolenky“).

3. Fondy EU (2007 - 2013)

- Regionální politika Evropské unie, nazývaná též politika hospodářské a sociální soudržnosti (HSS), je odrazem principu solidarity uvnitř Evropské unie, kdy bohatší státy přispívají na rozvoj chudších států a regionů, aby se zvýšila kvalita života obyvatel celé Evropské unie.
- Fondy EU jsou nástrojem pro realizaci politiky hospodářské a sociální soudržnosti Evropské unie, která má za cíl **snížování rozdílů mezi úrovní rozvoje regionů a členských států EU a míry zaostávání nejvíce znevýhodněných regionů.**
- Česká republika se řadí mezi chudší státy Evropské unie a v období 2007-2013 může ke zlepšení životní úrovně svých obyvatel čerpat z fondů EU přibližně **26,7 miliard €**, což je **zhruba 752,7 miliard Kč.**

Fondy EU

- Politika HSS je naplňována prostřednictvím **strukturálních fondů a Fondu soudržnosti**.
- Projekty spolufinancované z fondů EU jsou realizovány prostřednictvím tematických a regionálních operačních programů.

Strukturální fondy (SF)

- **Evropský fond pro regionální rozvoj (ERDF)**: podporovány jsou **investiční (infrastrukturní)** projekty, jako např. výstavba silnic a železnic, odstraňování ekologických zátěží, budování stokových systémů, výstavby poldrů a úpravy koryt řek, využívání obnovitelných zdrojů energie, podpora začínajícím podnikatelům apod.
- **Evropský sociální fond (ESF)**: podporovány jsou **neinvestiční (neinfrastrukturní)** projekty, jako např. rekvalifikace nezaměstnaných, speciální programy pro osoby se zdravotním postižením, děti, mládež etnické menšiny a další znevýhodněné skupiny obyvatel, tvorba inovativních vzdělávacích programů pro zaměstnance, podpora začínajícím OSVČ, rozvoj institucí služeb zaměstnanosti, rozvoj vzdělávacích programů včetně distančních forem vzdělávání apod.

Fond soudržnosti (FS)

- Fond soudržnosti je určený na podporu rozvoje chudších států, nikoli regionů. Podobně jako u ERDF jsou z něj podporovány **investiční (infrastrukturní) projekty**, avšak jen se zaměřením na dopravní infrastrukturu většího rozsahu (dálnice a silnice I. třídy, železnice, vodní doprava, řízení silniční, železniční, říční, námořní a letecké dopravy) a ochranu životního prostředí.

System čerpání z fondů EU

- Pro úspěšné čerpání musí Česká republika přidat navíc přibližně 132,83 mld. Kč z národních zdrojů na spolufinancování projektů, jelikož Evropská unie financuje maximálně 85 % způsobilých výdajů.
- Česká republika dále musí mít připravenou soustavu programových dokumentů a nezbytné institucionální zajištění.
- Nejvyšším strategickým dokumentem pro realizaci politiky HSS jsou na evropské úrovni Strategické obecné zásady Společenství (SOZS), kde jsou definovány hlavní priority politiky HSS v období 2007-2013.
- Každý členský stát definuje svůj Národní rozvojový plán (NRP) popisující hlavní rozvojové problémy země.
- Dokumentem představujícím soulad NRP a SOZS a vymezujícím tak podobu realizace politiky HSS na území členského státu je Národní strategický referenční rámec (NSRR).

Operační programy

- V soustavě programových dokumentů jsou pro žadatele a realizátory projektů nejdůležitějšími dokumenty operační programy (OP), které jsou tematicky a regionálně vymezené a specifikují cíle, kterých chtějí pomocí realizovaných projektů dosáhnout.
- V období 2007-2013 bude v České republice využíváno 26 operačních programů, které jsou rozděleny mezi tři cíle politiky HSS:
 - Cíl konvergence
 - Cíl regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost
 - Cíl evropská územní spolupráce

Tematické operační programy

- Osm tematických operačních programů (21,23 mld. €, cca 598,62 mld. Kč):
 - OP Doprava
 - OP Životní prostředí
 - OP Podnikání a inovace
 - OP Výzkum a vývoj pro inovace
 - OP Lidské zdroje a zaměstnanost
 - OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost
 - Integrovaný operační program
 - OP Technická pomoc

Regionální operační programy

- Sedm regionálních operačních programů (ROP) na úrovni regionů soudržnosti NUTS II (4,66 mld. €, cca 131,38 mld. Kč):
 - ROP NUTS II Severozápad
 - ROP NUTS II Moravskoslezsko
 - ROP NUTS II Jihovýchod
 - ROP NUTS II Severovýchod
 - ROP NUTS II Střední Morava
 - ROP NUTS II Jihozápad
 - ROP NUTS II Střední Čechy

OP Životní prostředí

- Operační program Životní prostředí je zaměřený na zlepšování kvality životního prostředí a tím i zdraví obyvatelstva. Přispívá ke zlepšování stavu ovzduší, vody i půdy, řeší problematiku odpadů a průmyslového znečištění, podporuje péči o krajinu a využívání obnovitelných zdrojů energie a budování infrastruktury pro environmentální osvětu.
- Operační program Životní prostředí (OPŽP) spadá mezi tematické operační programy v cíli Konvergence a z pohledu finančních prostředků je druhým největším českým operačním programem: z fondů EU je pro něj vyčleněno 4,92 mld. € (cca 138,68 mld. Kč), což činí přibližně 18,4 % veškerých prostředků určených z fondů EU pro Českou republiku. Z českých veřejných zdrojů má být navíc financování programu navýšeno o dalších 0,87 mld. €.

OP Životní prostředí

- O podporu z tohoto programu mohou žádat obce, kraje, státní organizace a podniky, příspěvkové organizace a organizační složky obcí, krajů a státu, nestátní neziskové organizace, fyzické osoby, podnikatelé, společenství vlastníku jednotek, veřejné výzkumné instituce a další.
- Řídícím orgánem OPŽP je Ministerstvo životního prostředí ČR.
- OP Životní prostředí obsahuje 8 prioritních os rozdělujících operační program na logické celky, a ty jsou dále konkretizovány prostřednictvím tzv. oblastí podpor, případně ještě podoblastí podpor, které vymezují, jaké typy projektů mohou být v rámci příslušné prioritní osy podpořeny.

Odkazy

- <http://www.strukturalni-fondy.cz/> - Fondy EU
- <http://www.dotaceeu.cz/> - Fondy EU - Průvodce podporami
- <http://www.mmr.cz/> - Ministerstvo pro místní rozvoj